

PIOTR KALKA
Poznań

GOSPODARKA ZIEM ZACHODNICH W CZTERDZIESTOLECIU POLSKI LUDOWEJ

I

Celem powyższego artykułu jest ukazanie w największym zarysie rozwoju gospodarki na Ziemiach Zachodnich¹. Nie można dokonać tego bez omówienia na wstępie problemu strat powstałych w wyniku II wojny światowej. Na Ziemiach Zachodnich występowały ogromne zniszczenia wojenne. Były one wynikiem nie tylko działań wojennych, lecz w istotnej mierze rozmyślnego niszczenia opuszczanych terenów przez wojska niemieckie. Zniszczenia wojenne dotyczyły wszystkich działów gospodarki. I tak, zostało zniszczonych albo uszkodzonych 73⁰/_o ogółu zakładów przemysłowych i rzemieślniczych. Odsetek ten był na Ziemiach Zachodnich wyższy niż na pozostałych ziemiach polskich. Dla całego terytorium Polski wynosił on mianowicie 65,7⁰/_o. Największe zniszczenia występowały w przemyśle mineralnym, metalowym i skórzanym. W tych dziedzinach na Ziemiach Zachodnich zniszczono względnie uszkodzono ponad 80⁰/_o zakładów. Wśród zniszczonych albo uszkodzonych zakładów najczęściej przypadło na przemysł spożywczy i drzewny, bo 36,3⁰/_o i 20,0⁰/_o. Zniszczenia wojenne odnosiły się tak do większych i średnich przedsiębiorstw produkcyjnych, jak i do drobnych zakładów przemysłowych i rzemieślniczych. Wśród ogółu zniszczonych względnie uszkodzonych zakładów przeszło 12⁰/_o stanowiły zakłady zatrudniające do 5 pracowników, a ponad 17⁰/_o zakłady mające 6 - 15 pracowników².

¹ Do 1975 r. (do momentu przeprowadzenia w Polsce reformy podziału administracyjnego kraju) rozumiano przez Ziemię Zachodnią obszar siedmiu województw: gdańskiego, koszalińskiego, olsztyńskiego, opolskiego, szczecińskiego, wrocławskiego i zielonogórskiego. Obszar ten nie pokrywał się w pełni z obszarem Ziemi Odzyskanych. Począwszy od 1975 r. pojęcie Ziemi Zachodnich odnosi się do obszaru czternastu następujących województw: elbląskiego, gorzowskiego, jeleniogórskiego, koszalińskiego, legnickiego, olsztyńskiego, pilskiego, słupskiego, szczecińskiego, suwalskiego, opolskiego, wałbrzyskiego, wrocławskiego i zielonogórskiego. Trzeba tutaj podkreślić, iż obszar tych województw nie pokrywa się w pełni z obszarem wymienionych wyżej siedmiu województw.

² Por. M. Opałło, *Zmiany w uprzemysłowieniu Ziemi Zachodnich*. W: *Rozwój gospodarczy Ziemi Zachodnich w dwudziestolecie Polski Ludowej i jego perspektywy*. Praca zbiorowa pod redakcją W. Kawalca. Poznań 1964, ss. 44-45; S. Smoliński, M. Przedpelski, B. Gruchman, *Struktura przemysłu Ziemi Zachodnich w latach 1939-1945*. Cz. I. Poznań 1961, s. 55.

Na ogólną liczbę ok. 450 tys. gospodarstw rolnych znajdujących się na obszarze Ziemi Zachodnich 27,5⁰/₀ zniszczono całkowicie względnie w więcej niż 15⁰/₀. Na pozostałych ziemiach polskich zniszczenia gospodarstw rolnych były niższe. Około 22⁰/₀ ogółu gospodarstw zostało zniszczonych całkowicie albo więcej niż w 15⁰/₀. Straty w produkcji rolnej były na Ziemiach Zachodnich znacznie wyższe niż stopień zniszczenia gospodarstw rolnych. W momencie wyzwania tych ziem powierzchnia odłogów obejmowała ok. 3,8 mln ha, czyli 78⁰/₀ gruntów ornych. Gleba cechowała się przy tym niemałym stopniem wyjałowienia. Na inwentarz żywy składało się jedynie 273 tys. sztuk bydła, 195 tys. sztuk trzody chlewnej, 27 tys. sztuk owiec oraz 89 tys. sztuk koni³. Oznaczało to spadek o ponad 90⁰/₀ w porównaniu z okresem przedwojennym.

Na ziemiach Zachodnich uległo zniszczeniu 63⁰/₀ linii kolejowych, ok. 70⁰/₀ mostów i urządzeń kolejowych, ponad 24⁰/₀ dróg kołowych, prawie wszystkie mosty drogowe oraz 60 - 80⁰/₀ urządzeń w portach. Brak było taboru kolejowego i samochodowego⁴.

Wielkość zniszczonej albo uszkodzonej kubatury budynków wynosiła w miastach na Ziemiach Zachodnich 305,1 mln m³, co stanowiło 58⁰/₀ całej zniszczonej albo uszkodzonej w miastach polskich kubatury budynków. Wartość zniszczeń budynków w miastach polskich oceniano na 9,5 mld zł (według kosztów budowy z 1939 r.), przy czym 70⁰/₀ tej kwoty dotyczyło budynków mieszkalnych⁵.

Ogromne straty występowały na Ziemiach Zachodnich także w gospodarce komunalnej, tak w miastach, jak i na wsi.

II

Wobec istnienia tak ogromnych zniszczeń, podstawowym zadaniem, jakie stanęło przed polską ludnością rodzimą Ziemi Zachodnich i ludnością polską je zasiedlającą, było jak najszybsze ich zlikwidowanie. Na realizacji tego zadania skoncentrowano się w latach 1945 - 1949. Ponieważ nie można było zagospodarować Ziemi Zachodnich bez sprawnie działającego transportu, państwo przeznaczyło większość środków inwestycyjnych w tym okresie na odbudowę oraz przebudowę sieci i urządzeń komunika-

³ Por. P. Dziurzyński, *Osadnictwo rolne na Ziemiach Odzyskanych*. Warszawa 1983, s. 212; W. Miśliuna, *Osiągnięcia i perspektywy rozwoju rolnictwa Ziemi Zachodnich*. W: *Rozwój gospodarczy Ziemi Zachodnich...* s. 124.

⁴ Por. S. Godowski, *Rozwój komunikacji na Ziemiach Zachodnich* W: *Rozwój gospodarczy Ziemi Zachodnich...*, ss. 179, 180; *Zarys encyklopedyczny — Polska*, Wyd. drugie. Warszawa 1979, s. 243.

⁵ Por. A. Andrzejewski, *Sytuacja mieszkaniowa w Polsce w latach 1918 - 1974*. Warszawa 1977, ss. 130 i 131.

cyjnych. W tej dziedzinie osiągnięto znaczne sukcesy. I tak odbudowano bardzo poważną część zniszczonych linii kolejowych. Odbudowywano przy tym najpierw w szczególności główne połączenia kolejowe, a następnie linie o charakterze drugorzędnym. Dokonywano również częściowej przebudowy układu kolejowego Ziem Zachodnich, co miało na celu zintegrowanie go z siecią komunikacyjną kraju. W drugiej połowie lat czterdziestych odbudowano również ogromną większość zniszczonych dróg o nawierzchni twardej. Jednocześnie realizowano inwestycje drogowe, zmierzające do włączenia Ziem Zachodnich do sieci drogowej kraju⁶. Sieć kolejowa i drogowa była na tych Ziemiach bardziej gęsta niż na pozostałych ziemiach polskich. W 1947 r. przypadało na Ziemiach Zachodnich na 100 km² 11,1 km linii kolejowych oraz 41,4 km dróg publicznych z nawierzchnią twardą, podczas gdy na pozostałym obszarze Polski odpowiednio 6,0 km oraz 25,2 km⁷.

Inwestując w komunikację, przeznaczano również bardzo znaczne sumy na odbudowę morskich portów handlowych. Pozwoliło to na usuwanie w nich zniszczeń wojennych z niezwykłą wręcz szybkością. Już w drugiej połowie 1945 r. podjął pracę (razem z portem gdyńskim) port w Gdańsku⁸. Odbudowano również port w Szczecinie. Następująca bardzo szybko odbudowa portów morskich Ziem Zachodnich, jak i portu gdyńskiego spowodowała, że dokonywane w tych wszystkich portach przeładunki zwiększyły się w latach 1945 - 1949 aż o 1744% (z 917 do 16 907 tys. ton)⁹.

Z dużą dynamiką postępowała odbudowa przemysłu, na co wskazywały dane dotyczące rozwoju zatrudnienia i produkcji. O ile w 1946 r. zatrudnienie w przemyśle wynosiło 355 037 osób, o tyle w 1950 r. już 638 500 osób¹⁰. Szybko rosła produkcja przemysłowa Ziem Zachodnich. W latach 1946 - 1949 zwiększyła się ona ponad 2,5 raza, osiągając w 1949 r. (w tzw. cenach niezmiennych — przeciętnych cenach hurtowych z 1937 r.) wielkość 4 147,3 mln zł¹¹.

Ponieważ w okresie 1945 - 1949 inwestycje w przemyśle ZZ przeznaczone były głównie na odbudowę zniszczonych zakładów, struktura przemysłu nie mogła ulec istotniejszym zmianom w porównaniu z okresem przedwojennym. Istotną cechą struktury przemysłu Ziem Zachodnich w

⁶ Por. S. Godowski, *op. cit.*, ss 180, 181.

⁷ Por. J. Kolipiński, *Zagadnienia gospodarcze Ziem Zachodnich*. W: *Polskie Ziemie Zachodnie*. Poznań 1959, s. 209.

⁸ Por. *Zarys Encyklopedyczny — Polska*, s. 243.

⁹ Por. *Rocznik statystyczny gospodarki morskiej 1945 - 1968*, s. 4.

¹⁰ Por. M. Opałło, *op. cit.*, s. 49.

¹¹ Wielkość produkcji przemysłowej ZZ za 1949 r. obliczono wykorzystując dane zawarte w *Roczniku statystycznym z 1960 r.* (s. 88), *Roczniku statystycznym przemysłu 1945 - 1965* (s. 130) oraz w *Roczniku statystycznym z 1956 r.* (s. 87).

okresie przedwojennym była przewaga drobnych zakładów. Jak wynika z danych statystycznych za rok 1939, na jeden zakład w przemyśle i rzemiośle przypadało przeciętnie około 5,6 zatrudnionych. Produkcja miała w przeważającej mierze charakter konsumpcyjny. Dotyczyło to również dwóch największych gałęzi przemysłu ZZ — metalowego i elektrotechnicznego. Na przeszkodzie dynamiczniejszemu rozwojowi przemysłu ZZ w latach przedwojennych stanęło całkowite niemal opanowanie rynku wewnętrznego w Niemczech przez przedsiębiorstwa przemysłowe z Niemiec zachodnich i środkowych¹².

Dynamika rozwoju przemysłu była na Ziemiach Zachodnich w drugiej połowie lat czterdziestych wyższa niż w skali całego kraju. Stąd też rola ZZ w tym dziale gospodarki narodowej systematycznie rosła. Ich udział w globalnej produkcji przemysłu zwiększył się z 8,1⁰/₀ w 1945 r. do 23,4⁰/₀ w 1949 r., a udział w zatrudnieniu z 28, 5⁰/₀ w 1946 r. do 28,9⁰/₀ w 1950 r.

U końca lat czterdziestych przemysł był na Ziemiach Zachodnich znacznie słabiej rozwinięty niż w okresie przedwojennym. Jest to w pełni zrozumiałe ze względu na ogromne zniszczenia wojenne.

Znaczne efekty uzyskano w drugiej połowie lat czterdziestych w zakresie gospodarki rolnej. W ciągu czterech lat rolnicy Ziem Zachodnich zlikwidowali, przy wydatnej pomocy państwa, odłogi wynoszące 3,8 mln ha. Zagospodarowanie odłogów pociągnęło za sobą znaczne rozszerzenie powierzchni zasiewów. Także w drugiej połowie lat czterdziestych odbudowano względnie wyremontowano ogromną większość zniszczonych gospodarstw rolnych. Tylko w okresie od wyzwolenia do 1946 r. odbudowano urządzenia elektryfikacyjne w 1 200 wsiach. Około 160 tys. gospodarstw uzyskało światło i częściowo siłę napędową¹³.

Następującej w bardzo szybkim tempie likwidacji zniszczeń wojennych w rolnictwie towarzyszyły znaczne postępy w zakresie produkcji rolnej. Dotyczyły one tak produkcji roślinnej, jak i hodowlanej. Produkcja 4 zbóż zwiększyła się w latach 1946 - 1949 o 286⁰/₀ (z 876 do 3 384 tys. ton), pszenicy — o 312⁰/₀ (z 161 do 664 tys. ton), buraków cukrowych — o 105⁰/₀ (z 819 do 1 679 tys. ton) i ziemniaków — o 112⁰/₀ (z 3 084 do 6 526 tys. ton). Ten istotny wzrost produkcji miał charakter ekstensywny, tzn. spowodowany był w szczególności rozszerzeniem powierzchni zasiewów. Radykalna wręcz poprawa nastąpiła w dziedzinie pogłowia zwierząt gospodarskich. W 1949 r. liczba bydła, trzody chlewnej i owiec wynosiła 1 540, 1 517 i 431 tys. sztuk. Oznaczało to wzrost pogłowia w porównaniu z 1945 r. odpowiednio o 464, 678, i 1496⁰/₀.

¹² Por. S. Smoliński, M. Przedpelski, B. Gruchman, *op. cit.*, ss. 40, 41.

¹³ Por. W. Misiuna, *Rolnictwo na Ziemiach Zachodnich i Północnych*. Poznań 1965, s. 38.

Ziemie Zachodnie odgrywały już w drugiej połowie lat czterdziestych coraz znaczącą rolę w gospodarce rolnej naszego kraju. Ziemie Zachodnie dostarczały w latach 1946 - 1949 17,3 — 28,4% ogólnokrajowych zbiorów 4 zbóż (w tym 26,5 — 37,3% zbiorów pszenicy), 16,5 — 21,1% zbiorów ziemniaków oraz 27,5 — 35,1% zbiorów buraków cukrowych. Na tych ziemiach znajdowało się 16,2 - 21,7% ogólnokrajowego погоłowia bydła, 17,3 - 24,8% погоłowia trzody chlewnej oraz 13,6 - 22,2% погоłowia owiec¹⁴.

Podobnie jak i przemysł, rolnictwo reprezentowało na ZZ u końca lat czterdziestych dużo niższy poziom rozwoju niż w okresie przedwojennym. Przekroczyło ono stan z lat 1934 - 1938 jedynie w zakresie powierzchni zasiewów pszenicy¹⁵.

W latach 1945 - 1949 odbudowano w miastach Ziemi Zachodnich znaczną część zniszczonych albo uszkodzonych zasobów mieszkaniowych. Już w 1946 r. liczba mieszkań w tych miastach wynosiła 465 tys., a w 1950 r. sięgała 635 tys.¹⁶ W latach 1945 - 1949 oddano na Ziemiach Zachodnich ponownie do użytku znaczny procent zniszczonych albo uszkodzonych miejskich urządzeń komunalnych. Ponieważ w okresie przedwojennym Ziemie Zachodnie dysponowały na terenie miast, w porównaniu z ówczesną Polską, bardziej rozwiniętą gospodarką mieszkaniową i komunalną, a proces odbudowy zniszczonych albo uszkodzonych w czasie II wojny światowej zasobów mieszkaniowych i urządzeń komunalnych przebiegał z dużą dynamiką, sytuacja mieszkaniowa oraz w zakresie urządzeń komunalnych była w miastach tych ziem dużo korzystniejsza niż w miastach tzw. ziem dawnych. W 1950 r. przypadało w miastach Ziemi Zachodnich przeciętnie na 1 izbę 1,24 osoby, a w miastach całej Polski — 1,54 osoby¹⁷. W roku tym 64,3% mieszkań w miastach ZZ posiadało wodociąg, 40% — ustęp splukiwany, 19,5% — łazienkę, 52,4% — gaz i 8,1% — centralne ogrzewanie, podczas gdy na pozostałych obszarach Polski odpowiednio 34,7%, 20,8%, 12,4%, 17,1% i 3,8%¹⁸. Jakkolwiek sytuacja w sferze miejskiej gospodarki komunalnej i mieszkaniowej była na Ziemiach Zachodnich dużo korzystniejsza niż na tzw. ziemiach dawnych, występowały tam również i pewne negatywne zjawiska. Ze względu na brak

¹⁴ Por. P. Kalka, *Rozwój rolnictwa na Ziemiach Zachodnich*. „Przegląd Zachodni” nr 3/1985, ss. 53, 54.

¹⁵ W 1949 r. powierzchnia zasiewów pszenicy wynosiła 550 tys. ha, a więc o 200 tys. ha więcej niż w latach 1934 - 1938.

¹⁶ Por. A. Andrzejewski, *op. cit.*, ss. 399 i 401.

¹⁷ *Jw.*, s. 401.

¹⁸ Por. M. Wolny, *Zmiany w poziomie wyposażenia mieszkań w miastach województw Zachodnich i Północnych na tle województw pozostałych w latach 1950 - 1970*. W: *Gospodarka komunalna i mieszkaniowa i jej rola w społeczno-ekonomicznym rozwoju kraju*. Szkoła Główna Statystyki i Planowania. Warszawa 1974, s. 222.

środków finansowych, część obiektów mieszkalnych i urządzeń komunalnych nadających się do odbudowy ulegała szybkiej dewastacji i niszczeniu. Z tej samej przyczyny postępował w sposób przyspieszony proces dekapitalizacji nie zniszczonych budynków mieszkalnych i urządzeń komunalnych.

III

W latach pięćdziesiątych gospodarka Polski weszła w fazę industrializacji. Przyjęty kierunek industrializacji polegał na tworzeniu silnego kompleksu przemysłu środków wytwarzania jako podstawy produkcyjnej dla dalszego rozwoju gospodarki. Ziemie Zachodnie otrzymały bardzo znaczne fundusze na cele odbudowy i rozbudowy przemysłu. W latach 1950 - 1956 wynosiły one przeciętnie w skali rocznej 4 009,1 mln zł (w cenach z 1957 r.), a w latach 1956 - 1960 — 6 596 mln zł (w cenach z 1956 r.)¹⁹ Inwestowano przy tym nie tylko w istniejące już dziedziny produkcji, ale i w dziedziny dotychczas nie istniejące, a niezbędne dla zapewnienia szybkiego rozwoju gospodarki. Najwyższe środki uzyskiwały branże przemysłu elektromaszynowego i chemicznego.

Istotne wzmoczenie inwestycji pociągało za sobą zwiększenie produkcji przemysłowej ZZ. Podniosła się ona w latach 1950 - 1959 (w cenach fabrycznych z 1 I 1956 r.) z 25 295,6 do 87 026,6 mln zł czyli o 244%²⁰. W latach pięćdziesiątych produkcja przemysłowa Ziem Zachodnich nie tylko osiągnęła, ale i znacznie przekroczyła poziom z 1939 r. W 1957 r. tzw. produkcja czysta była już o 60% wyższa od takiej produkcji z 1939 r.²¹

Struktura przemysłu ulegała jednocześnie istotnym przeobrażeniom w porównaniu z okresem przedwojennym. I tak zaznaczył się spadek roli przemysłu spożywczego oraz duży wzrost znaczenia przemysłu środków wytwarzania (branż przemysłu elektromaszynowego i chemicznego, szeroko pojętego górnictwa). Powstało wiele nowych branż względnie działów przemysłu — np. przemysł eksploatacji rud miedzi i ich przerobu, przemysł produkujący nawozy azotowe oraz amoniak syntetyczny. W wyniku następujących w szybkim tempie procesów industrializacji wzrosła rola w strukturze przemysłu większych przedsiębiorstw. Wskazują na to pośrednio dane dotyczące wielkości zatrudnienia w zakładach przemysłu

¹⁹ Por. M. Opałło, *op. cit.*, s. 57.

²⁰ Wielkość produkcji przemysłowej ZZ za te lata ustalono w oparciu o dane zawarte w następujących źródłach: *Rocznik statystyczny 1956*, s. 87; *Rocznik statystyczny przemysłu 1945 - 1965*, ss. 132 i 139; *Rocznik statystyczny 1960*, ss. 89 i 91. W tzw. cenach niezmiennych (przeciętnych cenach hurtowych z 1937 r.) produkcja przemysłowa ZZ wynosiła w 1950 r. — 5 026,3 mln zł, a w 1959 r. — 17 292,3 mln zł.

²¹ Por. J. Kolipiński, *op. cit.*, ss. 202 - 204.

i rzemiosła. Jak pamiętamy, w 1939 r. na jeden zakład w przemyśle i rzemiośle przypadało przeciętnie około 5,6 zatrudnionych. W 1956 r. zakład zatrudniał średnio niemal 27 osób²².

Przemiany zachodzące w strukturze przemysłu Ziem Zachodnich były odzwierciedleniem odmiennych warunków ekonomicznych i potrzeb gospodarki polskiej i niemieckiej. W ramach państwa polskiego Ziemia te przestały być terenem peryferyjnym. Następujące w latach pięćdziesiątych na Ziemach Zachodnich w bardzo szybkim tempie procesy industrializacyjne przyczyniły się w istotnej mierze do zintegrowania ich z pozostałymi ziemiami polskimi.

Przemysł na Ziemach Zachodnich rozwijał się szybciej niż na pozostałych ziemiach Polski. Stąd też nastąpił dalszy wzrost znaczenia ZZ w globalnej produkcji przemysłowej kraju. Udział ich zwiększył się w latach 1950 - 1959 z 22,2 do 25,1⁰/₀.

W latach pięćdziesiątych rolnictwo Ziem Zachodnich zanotowało dalsze postępy. Dotyczyły one zarówno produkcji roślinnej, jak i hodowlanej. Postępy te były jednak znacznie mniejsze niż w latach 1946 - 1949. Produkcja 4 zbóż podniosła się w latach 1949 - 1959 o 15⁰/₀ (z 3 384 do 3 893 tys. ton), pszenicy — o 38,9⁰/₀ (z 664 do 922 tys. ton), ziemniaków — o 49,3⁰/₀ (z 6 526 do 9 742 tys. ton) oraz buraków cukrowych — 21,6⁰/₀ (z 1 679 do 2 041 tys. ton)²³.

W pierwszej połowie lat pięćdziesiątych wiele czynników wpłynęło na zmniejszenie wyników osiągniętych w zakresie produkcji roślinnej. Należały do nich: znaczne ograniczenie środków finansowych na inwestycje, przekazywanych rolnictwu, wynikające z podjęcia w ramach planu sześcioletniego szybkiej industrializacji kraju oraz napiętej sytuacji międzynarodowej, nie sprzyjające warunki klimatyczne (dotkliwa posucha lat 1951 - 1952), metody kolektywizacji rolnictwa, rygorystyczne egzekwowanie od chłopów dostaw obowiązkowych i świadczeń finansowych oraz niemożność dysponowania przez osadników swymi gospodarstwami²⁴. Czynniki te spowodowały wystąpienie w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych, na Ziemach Zachodnich tendencji stagnacyjno-regresywnych produkcji roślinnej. Tendencje powyższe zostały przewyżczone w drugiej połowie lat pięćdziesiątych, w poważnej mierze dzięki istotnym zmianom, jakie zaszły w latach 1956 - 1957 w polityce państwa

²² Por. S. Smoliński, M. Przedpalski, B. Gruchman, *op. cit.*, s. 74.

²³ *Rocznik statystyczny 1950*, s. 46; *Rocznik statystyczny 1960*, s. 194; obliczenia własne.

²⁴ W myśl dekretu z września 1951 r. o ochronie i uregulowaniu własności osadniczych gospodarstw chłopskich na Ziemach Odzyskanych osadnicy nie mogli w części albo w całości dzielić, sprzedawać, wydzierżawiać i zastawiać gospodarstw. To ograniczenie prawa własności wywoływało duże niezadowolenie u osadników, a zwłaszcza u repatriantów.

w stosunku do rolnictwa. Zmiany te wyrażały się m. in. w zmniejszeniu obciążeń chłopów z tytułu obowiązkowych dostaw, w podwyżce cen niektórych produktów rolnych połączonej z regulacją cen środków produkcji dla rolnictwa, w zwiększeniu zaopatrzenia wsi w nawozy sztuczne, maszyny i narzędzia rolnicze oraz materiały budowlane²⁵. Istotne zmiany w polityce państwa w stosunku do rolnictwa przyczyniły się do stosunkowo szybkiego rozwoju produkcji roślinnej na Ziemiach Zachodnich w drugiej połowie lat pięćdziesiątych.

Pogłowie bydła zwiększyło się w latach 1949 - 1959 na Ziemiach Zachodnich o 44,3⁰/₀ (z 1 540 do 2 222 tys. sztuk), trzody chlewnej o 78,7⁰/₀ (z 1 517 do 2 711 tys. sztuk), a owiec o 141,5⁰/₀ (z 431 do 1 041 tys. sztuk)²⁶. Wielkość przyrostu pogłowia zwierząt gospodarskich ograniczyła dotkliwa dysproporcja, jaka wystąpiła w połowie lat pięćdziesiątych między dynamicznym rozwojem gospodarki hodowlanej a wykazującym tendencje stagnacyjno-regresywne wzrostem gospodarki roślinnej. Ponieważ rozwój hodowli wymagał zabezpieczenia pasz, ukształtowanie się tej dysproporcji skłoniło władze do skoncentrowania się w polityce gospodarczej na produkcji roślinnej.

Stan rozwoju rolnictwa Ziemi Zachodnich był pod koniec lat pięćdziesiątych nadal zasadniczo dużo niższy niż w okresie przedwojennym. W zakresie niektórych wskaźników (powierzchni zasiewów pszenicy i buraków cukrowych, zbiorów pszenicy oraz pogłowia owiec) reprezentowało ono jednak poziom wyższy niż przeciętnie w latach 1934 - 1938²⁷.

Podobnie, jak i w drugiej połowie lat czterdziestych, Ziemia Zachodnie odgrywały w latach pięćdziesiątych ważną rolę w gospodarce rolnej kraju. W 1959 r. przypadało na te Ziemie 27,6⁰/₀ ogólnokrajowych zbiorów 4 zbóż (w tym 37,1⁰/₀ zbiorów pszenicy), 27,3⁰/₀ zbiorów ziemniaków oraz 34,2⁰/₀ zbiorów buraków cukrowych. W tym roku znajdowało się na Ziemiach Zachodnich 26,6⁰/₀ ogólnokrajowego pogłowia bydła, 24,2⁰/₀ pogłowia trzody chlewnej i 27,6⁰/₀ pogłowia owiec.

W latach pięćdziesiątych uzyskano określone postępy w dziedzinie komunikacji. W sferze kolejnictwa zakończono odbudowę zniszczonych linii oraz częściową przebudowę sieci kolejowej. Jednocześnie następowała mo-

²⁵ Por. W. Misiuna, *Osiągnięcia i perspektywy...*, s. 140.

²⁶ Wielkość pogłowia ustalono w oparciu o dane zawarte w: *Roczniku statystycznym 1950*, s. 53; *Roczniku statystycznym 1955*, s. 135; *Roczniku statystycznym 1960*, s. 198.

²⁷ W 1959 r. powierzchnia zasiewów pszenicy oraz buraków cukrowych wynosiła odpowiednio 535 i 133 tys. ha czyli o 185 i 22 tys. ha więcej niż przeciętnie w okresie 1934 - 1938. Zbiory pszenicy osiągnęły w 1959 r. wysokość 922 tys. ton — były one o 190 tys. ton wyższe niż średnio w latach 1934 - 1938. Pogłowie owiec sięgało w 1959 r. 1 041 tys. sztuk, a więc o 137 tys. sztuk więcej niż w okresie 1934 - 1938.

dernizacja linii kolejowych. Podjęto prace nad zelektryfikowaniem całego szeregu bardzo obciążonych linii i przystosowaniem ich do kierowania ciężkimi pociągami i o dużych szybkościach. Na liniach kolejowych o małym ruchu wprowadzono — co prawda w stosunkowo nieznacznym zakresie — trakcję spalinową.

Aż do połowy lat pięćdziesiątych koncentrowano się na Ziemiach Zachodnich w dziedzinie komunikacji drogowej na konserwacji istniejących dróg. Sieć drogowa tych ziem była bowiem gęsta — znacznie gęstsza niż na pozostałym obszarze kraju. Ponieważ środki finansowe przeznaczone na konserwację dróg były niewystarczające, następowało zużywanie się dróg. W drugiej połowie lat pięćdziesiątych proces ten został powstrzymany i jednocześnie podjęto budowę wielu nowych dróg. Tempo ich przyrostu było wszelako wolniejsze niż w reszcie kraju. W latach 1955 - 1960 wielkość dróg publicznych o nawierzchni twardej zwiększyła się na ZZ o 1 118 km, podczas gdy w całym kraju o 5 760 km. Wobec budowy na Ziemiach Zachodnich nowych dróg i prowadzenia równocześnie na niemałą skalę renowacji istniejących już dróg, podniosła się tam ich jakość. Udział dróg o ulepszonej nawierzchni wśród dróg publicznych o nawierzchni twardej wzrósł z 33,9⁰/o w 1955 r. do 40,5⁰/o w 1960 r.²⁸

Szybko rozwijał się na Ziemiach Zachodnich publiczny transport drogowy. Systematycznie zwiększała się liczba pojazdów mechanicznych. Wyniosła ona w 1960 r. 344 343, co stanowiło 30,9⁰/o ogółu pojazdów w kraju²⁹.

Państwo prowadziło politykę rozbudowy i modernizacji morskich portów handlowych. Nastąpił w nich znaczny postęp w technologii przeładunków oraz w szybkości obsługi statków.

W dziedzinie miejskiego budownictwa mieszkaniowego dokończono w latach pięćdziesiątych odbudowy zasobów oraz budowano nowe mieszkania. Rozmiary budownictwa mieszkaniowego były stosunkowo małe. W okresie 1950 - 1960 oddano do użytku na Ziemiach Zachodnich jedynie 126,2 tys. nowych mieszkań³⁰. W tych warunkach nastąpiło pewne pogorszenie sytuacji mieszkaniowej. O ile bowiem w 1950 r. przypadają na jedną izbę w miastach ZZ 1,24 osoby, o tyle w 1960 r. — 1,39 osoby³¹. Nadal jednak sytuacja mieszkaniowa w miastach była na Ziemiach Zachodnich znacznie bardziej korzystna niż na pozostałych obszarach Pol-

²⁸ Przy obliczaniu wzrostu wielkości dróg publicznych o nawierzchni twardej na ZZ i w całym kraju oraz udziału na ZZ dróg o ulepszonej nawierzchni w całości dróg publicznych w nawierzchni twardej wyzyskano dane zamieszczone w *Roczniku statystycznym transportu 1945 - 1966*, ss. 409, 410 i 411.

²⁹ Patrz: *Rocznik statystyczny transportu 1945 1966*, ss. 317, 318 i 319.

³⁰ Por. M. Wolny, *op. cit.*, s. 227.

³¹ Por. A. Andrzejewską, *op. cit.*, s. 227.

ski. W skali całego kraju zamieszkiwało bowiem w jednej izbie w miastach przeciętnie 1,53 osoby.

W latach pięćdziesiątych zakończono na Ziemiach Zachodnich odbudowę urządzeń komunalnych oraz prowadzono ich rozbudowę. Nastąpiło pewne zahamowanie procesów dekapitalizacji urządzeń komunalnych. Wzrosła liczba mieszkań wyposażonych w wodociąg, ustęp spłukiwany, łazienkę, gaz i centralne ogrzewanie. I tak w 1960 r. 70,1⁰/₀ mieszkań w miastach posiadało wodociąg, 43,2⁰/₀ — ustęp spłukiwany, 27,2⁰/₀ — łazienkę, 54,4⁰/₀ — gaz i 12⁰/₀ — centralne ogrzewanie³². W roku 1950, dla przypomnienia, wyposażonych było w wodociąg 64,3⁰/₀ mieszkań w miastach, w ustęp spłukiwany — 40,0⁰/₀, w łazienkę — 19,5⁰/₀, w gaz — 52,4⁰/₀ i w centralne ogrzewanie — 8,1⁰/₀. Wzrost w miastach liczby mieszkań posiadających wodociąg, ustęp spłukiwany, łazienkę, gaz i centralne ogrzewanie następował na Ziemiach Zachodnich wolniej niż w reszcie kraju. Stąd też ogromna przewaga, jaką ZZ posiadały w zakresie wyposażenia mieszkań miejskich w te urządzenia, uległa w latach pięćdziesiątych niemałemu zmniejszeniu.

Na Ziemiach Zachodnich można było zaobserwować także w latach pięćdziesiątych znaczny rozwój komunikacji miejskiej. Zwiększyła się długość dróg o nawierzchni twardej w miastach i powierzchnia obszarów zielonych.

IV

W latach sześćdziesiątych nastąpiły na Ziemiach Zachodnich dalsze istotne postępy industrializacji. Znacznie wzrosły fundusze wydatkowane na inwestycje przemysłowe. Wynosiły one w sektorze uspołecznionym w latach 1961 - 1969 przeciętnie rocznie 14 095 mln zł (w cenach z 1961 r.).

Nadal realizowano inwestycje w szczególności w przemyśle środków wytwarzania. Największe kwoty otrzymywały przy tym branże przemysłu elektromaszynowego (przemysł maszynowy i środków transportu) i przemysł tzw. wielkiej chemii. Zaniebane były natomiast inwestycje w przemyśle przedmiotów spożycia.

Prowadzenie na dużą skalę inwestycji przyczyniło się do poważnego wzrostu produkcji przemysłowej. Produkcja sektora uspołecznionego podniosła się w latach 1960 - 1969 z 119 563 mln zł do 263 932 mln zł (w cenach z 1 VII 1960 r.)³³. Najbardziej dynamicznie rozwijały się branże

³² Por. M. Wolny, *op. cit.*, s. 222.

³³ Obliczono w oparciu o dane zawarte w *Roczniku statystycznym 1970* (s. 121). W cenach z 1 I 1956 r. produkcja przemysłu uspołecznionego ZZ wynosiła w 1960 r. — 94 311 mln zł, a w 1969 r. — 208 189 mln zł.

przemysłu środków wytwarzania. Stąd też nastąpił dalszy wzrost ich znaczenia w strukturze przemysłu. Produkcja przemysłu przedmiotów spożycia wzrastała znacznie słabiej niż przemysłu elektromaszynowego i chemicznego, zaliczanych do przemysłu środków wytwarzania. Zjawisko to miało charakter ogólnopolski i nosiło w sobie duże zagrożenia dla rozwoju gospodarki jako całości.

Rozwój przemysłu na Ziemiach Zachodnich następował szybciej niż w reszcie kraju. Stąd też doszło do dalszego zwiększenia udziału tych Ziemi w produkcji przemysłowej kraju. Udział ten podniósł się w przypadku przemysłu uspołecznionego z 24,7% w 1960 r. do 25,9% w 1969 r.

W latach sześćdziesiątych zaznaczyła się na Ziemiach Zachodnich tendencja do zwolnienia wzrostu produkcji roślinnej. Spowodowana była ona w istotnej mierze zmniejszeniem się powierzchni zasiewów, wynikającym z procesów industrializacji. Ważną przyczyną był również zbyt mały wzrost plonów, uwarunkowany niskim stanem wyposażenia gospodarki roślinnej w nowoczesne środki produkcji. Fundusze przeznaczane na inwestycje zmierzające do modernizacji bazy technicznej gospodarki roślinnej i do polepszenia zaopatrzenia w nawozy sztuczne i środki ochrony roślin były bowiem w naszym kraju niewystarczające.

W zakresie produkcji roślinnej Ziemia Zachodnie osiągnęły w latach sześćdziesiątych pod względem szeregu istotnych wskaźników poziom wyższy, względnie zbliżony do przedwojennego. Chodzi tutaj o takie wskaźniki, jak wielkość zbiorów i plonów 4 zbóż, buraków cukrowych i ziemniaków³⁴. Było to bardzo poważne osiągnięcie, jeśli się zważy ogrom strat powstałych w gospodarce rolnej w wyniku II wojny światowej.

W dziedzinie hodowli nie zdołano w latach sześćdziesiątych uzyskać poziomu z lat przedwojennych, co było związane z osłabieniem jej wzrostu zachodzącym od drugiej połowy lat pięćdziesiątych. Zaważyła na tym w szczególności występująca w skali całego kraju trudna sytuacja paszo-

³⁴ I tak w 1960 r. przekroczone wielkość produkcji buraków cukrowych z okresu przedwojennego — w roku tym osiągnięto produkcję 3 590 tys. ton czyli o 149 tys. ton więcej niż przeciętnie w latach 1934-1938. Z kolei w 1968 r. osiągnięto po raz pierwszy wyższe zbiory 4 zbóż niż w okresie przedwojennym. Wyniosły one mianowicie 5 165 tys. ton — o 305 tys. ton więcej niż w okresie 1934-1938. W latach 1966-1968 produkcja ziemniaków sięgała 13 356 tys. ton — była ona tylko o 2,4% niższa niż średnia produkcja za lata 1934-1938. W 1961 r. przekroczone wysokość plonów 4 zbóż z okresu przedwojennego. Plony te wynosiły 17,9 q/ha — o 0,1 q więcej niż przeciętnie w latach 1934-1938. Plony pszenicy sięgały w 1961 r. 20,9 q/ha czyli kształtowały się na takim samym poziomie, jak przeciętnie w okresie 1934-1938. Poziom ten został przekroczone w latach następujących. W latach 1966-1969 uzyskiwano plony buraków cukrowych i ziemniaków 327 i 183 q/ha, a więc o 16 i 15 q wyższe aniżeli średnio w latach 1934-1938.

wa, niewłaściwa gospodarka paszami, brak kadr dysponujących odpowiednimi kwalifikacjami do prowadzenia dużych hodowli.

W latach sześćdziesiątych Ziemie Zachodnie odgrywały nadal ważną rolę w gospodarce rolnej kraju. W 1969 r. dostarczały one 28,3% zbiorów 4 zbóż, 43,4% zbiorów pszenicy, 24,0% zbiorów ziemniaków i 28,9% zbiorów buraków cukrowych. Na Ziemiach Zachodnich znajdowało się w tym roku 29,8% ogólnokrajowego pogłowia bydła, 23,1% pogłowia trzody chlewnej i 26,4% pogłowia owiec³⁵.

W latach sześćdziesiątych państwo wzmogło nacisk na rozwój komunikacji na Ziemiach Zachodnich. W sferze komunikacji kolejowej przyspieszeniu uległ proces elektryfikacji linii oraz rozwój trakcji spalinowej. O ile w 1960 r. długość zelektryfikowanych linii kolejowych wynosiła 187 km, o tyle w 1969 r. już 562 km³⁶. Jednocześnie rozbudowywano i modernizowano urządzenia bezpieczeństwa ruchu pociągów, stacje i węzły kolejowe oraz unowocześniano nawierzchnie kolejowe.

W dziedzinie komunikacji drogowej nastąpiło w latach sześćdziesiątych na Ziemiach Zachodnich znaczne podniesienie jakości dróg. Udział dróg o nawierzchni ulepszonej w całości dróg publicznych o nawierzchni twardej uległ mianowicie podwyższeniu z 40,5% w 1960 r. do 65,1% w 1969 r. Długość dróg publicznych o nawierzchni twardej zwiększyła się na ZZ w tym okresie jedynie o 1 703 km. Państwo koncentrowało się bowiem na budowie dróg na pozostałych ziemiach polskich. Długość dróg publicznych o nawierzchni twardej wzrosła tam o 23 900 km³⁷. W tych warunkach nastąpiło zasadnicze zmniejszenie różnic dotyczących gęstości sieci drogowej między Ziemią Zachodnią a resztą kraju. W 1969 r. przypadło na ZZ na 100 km² 43,7 km dróg publicznych z nawierzchnią twardą, a na pozostałych ziemiach polskich — 39,7 km.

Dynamicznie rozwijał się nadal publiczny transport drogowy. Długość dróg pokrytych regularną komunikacją autobusową PKS zwiększyła się w latach 1961 - 1970 o blisko 1/3. Przyspieszeniu uległ wzrost liczby pojazdów samochodowych. Liczba ta podniosła się w latach 1960 - 1969 o

³⁵ Obliczono, opierając się na danych zamieszczonych w *Roczniku statystycznym 1970*, ss. 225 i 230.

³⁶ *Rocznik statystyczny 1961*, s. 240; *Rocznik statystyczny 1970*, s. 297; obliczenia własne.

³⁷ Wielkość wzrostu dróg publicznych z nawierzchnią twardą na ZZ i na pozostałych ziemiach polskich oraz udział na ZZ dróg o nawierzchni ulepszonej w całości dróg publicznych z nawierzchnią twardą ustalono w oparciu o następujące źródła: *Rocznik statystyczny transportu 1945 - 1966*, ss. 409 - 411; *Rocznik statystyczny 1970*, s. 290.

128,9⁰/₀ (z 344 343 do 78 154 pojazdów)³⁸. W latach sześćdziesiątych następowała dalsza rozbudowa i modernizacja morskich portów handlowych.

Wzmożeniu w tym okresie uległ rozwój budownictwa mieszkaniowego w miastach ZZ. W latach 1961 - 1970 wybudowano 318,6 tys. mieszkań, a więc o 152,5⁰/₀ więcej niż w latach 1950 - 1960³⁹. Ten istotny wzrost budownictwa mieszkaniowego wpłynął na obniżenie wskaźnika liczby osób przypadających na jedną izbę w miastach. O ile w 1960 r. wskaźnik ten wahał się w poszczególnych województwach Ziem Zachodnich od 1,55 do 1,28, o tyle w 1970 r. — od 1,40 do 1,19⁴⁰. Mimo obniżenia wskaźnika liczby osób przypadających na jedną izbę w miastach, przewaga ZZ w tej dziedzinie nad pozostałymi ziemiami polskimi ulegała pewnemu zmniejszeniu. Jakkolwiek w latach sześćdziesiątych nastąpiło na Ziemiach Zachodnich przyspieszenie rozwoju budownictwa mieszkaniowego w miastach, nie nadążał on — podobnie jak na pozostałych obszarach Polski — za potrzebami. Jednocześnie charakteryzowało go obniżenie jakości oddawanych do użytku mieszkań. Również i to zjawisko miało charakter ogólnopolski.

W latach sześćdziesiątych Ziemie Zachodnie zanotowały cały szereg osiągnięć w sferze gospodarki komunalnej. Należał do nich np. dalszy niemały wzrost liczby mieszkań wyposażonych w wodociąg, ustęp splukiwany, łazienkę, gaz i centralne ogrzewanie. W 1970 r. urządzenia te miało w miastach na Ziemiach Zachodnich odpowiednio 84,5⁰/₀, 59,8⁰/₀, 47,9⁰/₀, 65,6⁰/₀ i ponad 21,1⁰/₀ mieszkań⁴¹. Wzrost w miastach liczby mieszkań posiadających wodociąg, ustęp splukiwany, łazienkę, gaz i centralne ogrzewanie następował na ZZ, podobnie jak w latach pięćdziesiątych, wolniej niż w reszcie Polski. Dlatego też przewaga, jaką Ziemie Zachodnie posiadały na początku lat sześćdziesiątych w zakresie wyposażenia mieszkań miejskich w takie urządzenia uległa obniżeniu.

Obok niewątpliwych osiągnięć występowały w gospodarce komunalnej ZZ również i pewne zjawiska negatywne. Niemała część urządzeń komunalnych wymagała — ze względu na swój wiek — remontów i modernizacji. Układy komunikacyjne w wielkich miastach były niedostosowane do wymogów rozwijającej się coraz intensywniej motoryzacji. Narastało zanieczyszczenie środowiska naturalnego. Problemów tych nie można było rozwiązać wobec braku odpowiednich środków finansowych.

³⁸ *Rocznik statystyczny transportu 1945 - 1966*, ss. 317 - 319; *Rocznik statystyczny 1970*, s. 305; obliczenia własne.

³⁹ Por. M. Wolny, *op. cit.*, s. 227.

⁴⁰ Por. *Rocznik statystyczny 1971*, s. 436; *Rocznik statystyczny 1975*, s. 409.

⁴¹ Por. M. Wolny, *op. cit.*, s. 222.

V

Na początku lat siedemdziesiątych nastąpiły głębokie korekty w polityce gospodarczej Polski. Dokonało ich wyłonione w grudniu 1970 r. nowe kierownictwo partyjno-państwowe. Ponieważ między rozwojem przemysłu środków wytwarzania i przemysłu przedmiotów spożycia występowały poważne dysproporcje, postanowiło położyć silny nacisk na wzrost przemysłu przedmiotów spożycia i dokonać w nim głębokiej rekonstrukcji i modernizacji technicznej. Jednocześnie zdecydowało się przyspieszyć rozwój branż i gałęzi przemysłu będących nośnikiem rewolucji naukowo-technicznej. Kluczowe zadanie polityki gospodarczej nowe kierownictwo partyjno-państwowe widziało także w znacznym zintensyfikowaniu rozwoju gospodarki rolnej i przemysłów produkujących dla rolnictwa. Dokonało ono całego szeregu istotnych zmian w polityce w stosunku do rolnictwa. Zmiany te wyrażały się w szczególności w ostatecznym zniesieniu dostaw obowiązkowych, w podniesieniu cen skupu wszystkich ważniejszych produktów rolnych, w zmniejszeniu progresji podatkowej, w stworzeniu korzystnego klimatu politycznego dla indywidualnych gospodarstw rolnych i w zwiększeniu dostaw środków produkcji⁴². Do kluczowych zadań polityki gospodarczej nowe kierownictwo partyjno-polityczne zaliczyło również poważne przyspieszenie rozwoju infrastruktury techniczno-ekonomicznej (w szczególności transportu kolejowego i samochodowego) oraz gospodarki komunalno-mieszkaniowej. Zdecydowało się wykorzystać w polityce rozbudowy i modernizacji gospodarki polskiej w znacznie większym stopniu niż dotychczas transfer techniki z Zachodu oraz zachodnie kredyty.

Nowa polityka gospodarcza przyczyniła się do bardzo dynamicznego rozwoju gospodarki polskiej w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych. Ten bardzo dynamiczny rozwój dotyczył również Ziem Zachodnich. I tak, produkcja przemysłu uspołecznionego ZZ zwiększyła się w latach 1970 - 1974 (w cenach z 1971 r.) z 276 669 do 426 022 mln zł czyli o 54⁰/₀⁴³. W wartościach bezwzględnych wielkość wzrostu produkcji osiągnięta w tych latach była tylko o 1⁰/₀ niższa niż w całych latach sześćdziesiątych⁴⁴. Na tak istotny przyrost produkcji silny wpływ wywarła poważna moder-

⁴² Por. *Rolnictwo i polityka rolna lat siedemdziesiątych. Ocena i wnioski* (Praca wykonana w Instytucie Ekonomiki Rolnej pod red. A. Wosia). Warszawa 1982, ss. 7 - 8.

⁴³ *Rocznik statystyczny 1973*, s. 167; *Rocznik statystyczny 1975*, s. 157; obliczenia własne.

⁴⁴ Produkcja przemysłu uspołecznionego podniosła się w latach 1970 - 1974 (w cenach z 1 VII 1960 r.) o 142 952,8 mln zł, a w latach 1960 - 1969 (w tych samych cenach) — o 144 369 mln zł.

nizacja aparatu produkcyjnego. W latach 1970 - 1974 nastąpiło na Ziemiach Zachodnich duże przyspieszenie rozwoju całego szeregu dziedzin produkcji roślinnej, a wśród nich i produkcji 4 zbóż. Zbiory tych ziemioplodów podniosły się z 4 671 do 6 109 tys. ton czyli o 30,8%. Lata 1970 - 1974 były okresem szczególnie szybkiego rozwoju na Ziemiach Zachodnich hodowli trzody chlewnej. Jej pogłowie wzrosło wówczas z 3 084 do 5 218 tys. sztuk, więc o 69,2%⁴⁵. Nastąpił niemały wzrost pogłowia bydła. Ziemie Zachodnie przekroczyły w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych w zakresie pogłowia bydła i trzody chlewnej poziom z lat 1934 - 1938⁴⁶.

Szybciej niż w poprzednich latach rozwijała się w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych komunikacja samochodowa. Liczba pojazdów samochodowych osiągnęła w 1974 r. wielkość 1 075,8 tys. sztuk⁴⁷. Na niemałą skalę prowadzono modernizację kolejnictwa oraz sieci drogowej. Długość zelektryfikowanych linii kolejowych wzrosła na Ziemiach Zachodnich z 649 km w 1970 r. do 808 km w 1974 r.⁴⁸ Udział dróg o nawierzchni ulepszonej w całości dróg publicznych o nawierzchni twardej zwiększył się w tym okresie dość znacznie — z 67,9 do 77,9%⁴⁹. W dziedzinie gospodarki morskiej podjęto budowę nowego wielkiego portu w Gdańsku (Portu Północnego) i jednocześnie modernizowano i rozbudowywano istniejące porty.

W pierwszej połowie lat siedemdziesiątych zwiększyła się w sposób istotny na Ziemiach Zachodnich liczba oddawanych do użytku nowych mieszkań w miastach oraz wzrósł ich standard. Liczba ta wyniosła w latach 1970 - 1974 212,9 tys.⁵⁰ To znaczne przyspieszenie rozwoju budownictwa mieszkaniowego pociągnęło za sobą dalsze obniżenie wskaźnika liczby osób przypadających na jedną izbę w miastach ZZ. O ile w 1970 r. wskaźnik ten wahał się w poszczególnych województwach tych ziem od 1,40 do 1,19, o tyle w 1974 r. — od 1,32 do 1,12⁵¹.

W gospodarce komunalnej osiągnięto na Ziemiach Zachodnich w pier-

⁴⁵ Wielkość zbiorów 4 zbóż i pogłowia trzody chlewnej obliczono opierając się na danych zamieszczonych w następujących źródłach: *Rocznik statystyczny 1971*, ss. 278 i 282; *Rocznik statystyczny 1975*, ss. 248 i 252.

⁴⁶ W 1974 r. pogłowie bydła było o 416 tys. sztuk wyższe niż średnio w latach 1934 - 1938, a pogłowie trzody chlewnej — o 341 tys. sztuk.

⁴⁷ *Rocznik statystyczny 1975*, ss. 322; obliczenia własne.

⁴⁸ Długość tych linii ustalono, wykorzystując dane zamieszczone w *Roczniku statystycznym 1975* (s. 313) oraz obliczenia własne.

⁴⁹ *Rocznik statystyczny 1971*, s. 351; *Rocznik statystyczny 1975*, s. 313; obliczenia własne.

⁵⁰ *Rocznik statystyczny 1972*, s. 418; *Rocznik statystyczny 1973*, s. 432; *Rocznik statystyczny 1974*, s. 486; *Rocznik statystyczny 1975*, s. 413; obliczenia własne.

⁵¹ *Rocznik statystyczny 1975*, s. 409.

wszej połowie lat siedemdziesiątych określone postępy w zakresie rozbudowy i modernizacji urządzeń komunalnych (w tym i urządzeń służących ochronie środowiska naturalnego) oraz przebudowy wielkomiejskich układów komunikacyjnych.

W drugiej połowie lat siedemdziesiątych nastąpiło w Polsce istotne pogorszenie sytuacji gospodarczej, aż wreszcie w 1980 r. doszło do wybuchu głębokiego kryzysu ekonomicznego. Wystąpił znaczny regres we wszystkich sektorach gospodarki, któremu towarzyszyła wysoka stopa inflacji. Istotny wpływ na wybuch kryzysu ekonomicznego wywarła prowadzona w drugiej połowie lat siedemdziesiątych polityka gospodarcza, nie licząca się ze zmianami zachodzącymi w warunkach gospodarowania. Polityka ta doprowadziła do przeinwestowania gospodarki, przekroczenia dopuszczalnego poziomu zadłużenia zagranicznego i nieefektywnego wykorzystania kredytów zagranicznych, do ukształtowania się ogromnej nadwyżki siły nabywczej społeczeństwa nad podażą towarów. Wybuch kryzysu gospodarczego pozostawał w ścisłym związku z deformacjami życia politycznego, z nieprzeprowadzeniem już w latach siedemdziesiątych reformy gospodarczej, zapewniającej samorządność i samodzielność przedsiębiorstw.

Kryzys ekonomiczny osłabił również silnie gospodarkę Ziem Zachodnich. W latach 1980 - 1982 wystąpił tutaj istotny spadek produkcji przemysłu uspołecznionego⁵². W 1982 r. stanowiła ona 84,9⁰/₀ produkcji z 1979 r. W 1980 r. zaznaczyło się na Ziemiach Zachodnich poważne obniżenie produkcji roślinnej. Zbiory głównych ziemiopłodów (4 zbóż, ziemniaków i buraków cukrowych) kształtowały się w tym roku znacznie poniżej poziomu z 1975 r.⁵³ W ciągu dwóch następnych lat miał miejsce wprawdzie wzrost zbiorów tych ziemiopłodów. Stan z 1975 r. został przekroczony jednak tylko w przypadku 4 zbóż. W latach 1981 - 1982 obniżyła się na Ziemiach Zachodnich w niemałej mierze wielkość pogłowia bydła, trzody chlewnej i owiec. Lata 1980 - 1982 przyniosły poważny regres w zakresie budownictwa mieszkaniowego w miastach oraz inwestycji w gospodarce komunalnej i komunikacji. Przykładowo w 1982 r. oddano do użytku w miastach ZZ 32 460 tys. nowych mieszkań, a więc o 34,7⁰/₀ mniej niż w 1979 r.⁵⁴

Począwszy od 1983 r. wystąpiły w gospodarce Ziem Zachodnich ten-

⁵² W 1980 r. produkcja przemysłu uspołecznionego ZZ wynosiła (w cenach z 1979 r.) 630 635 mln zł, w 1981 r. — 567 564 mln zł i w 1982 r. — 540 461 mln zł.

⁵³ Zbiory 4 zbóż, ziemniaków i buraków cukrowych wynosiły w 1980 r. 4 683, 5 574 i 3 155 tys. ton, a w 1975 r. — 5 105, 9 488 i 4 645 tys. ton

⁵⁴ *Rocznik statystyczny 1980*, ss. 375 i 376; *Rocznik statystyczny 1983*, ss. 397 - 399; obliczenia własne.

dencje wzrostowe, co jest związane z poważnymi wysiłkami podejmowanymi w naszym kraju w celu przezwyciężenia kryzysu ekonomicznego.

Jakkolwiek kryzys ten silnie osłabił gospodarkę ZZ, dorobek ekonomiczny osiągnięty na tych Ziemiach w ciągu czterdziestolecia jest niewątpliwie znaczny. Społeczeństwo ZZ usunęło w krótkim czasie występujące we wszystkich działach gospodarki ogromne zniszczenia wojenne. Przeważającą część tych zniszczeń zlikwidowano już w latach 1945 - 1949. Na Ziemiach Zachodnich powstał poważny potencjał produkcyjny w przemyśle. Struktura przemysłu uległa przy tym głębokim przeobrażeniom w porównaniu z okresem przedwojennym. W istotny sposób wzrosło w niej znaczenie przemysłu środków wytwarzania. W okresie przedwojennym rola tego działu przemysłu była marginalna. Stworzono wiele nowych branż lub gałęzi przemysłu. Niewątpliwy postęp — jakkolwiek znacznie mniejszy niż w dziedzinie przemysłu — wystąpił w gospodarce rolnej. Osiągnięto również niemałe efekty w zakresie modernizacji sieci kolejowej i drogowej oraz rozwoju komunikacji samochodowej. Silnie rozwinęły się morskie porty handlowe. Nastąpiła dość znaczna rozbudowa zasobów mieszkaniowych oraz systemu urządzeń komunalnych. W ciągu całego czterdziestolecia Ziemia Zachodnie odgrywały istotną rolę w gospodarce polskiej.

